

Het jongere kind op Pabo Groenewoud Nijmegen (HAN)

Ria van Zeeland

We zijn op pabo Groenewoud in gesprek met Ria van Zeeland, coördinator van de specialisatie 'het jongere kind'. Op tafel ligt een gloednieuwe, glimmende folder met een beschrijving van het curriculum, waarin de specialisatie 'jongere kind en oudere kind' is opgenomen.

Ria vindt het van groot belang dat er een betere onderbouwing komt van het begrip spel. Spel - zowel vrij spel als meer doelgericht spel - is functioneel en belangrijk voor de ontwikkeling van het kind. Een leerkracht moet leren goed te observeren, waar nodig mee te spelen en te interveniëren in het spel van het kind. Maar dat vraagt een grote mate van professionaliteit. Er ontbreekt op het moment eigenlijk een soort 'taal' om met docenten en studenten te spreken over de verschillende aspecten van spel. Een nadere ontwikkeling van een begrippenkader, de onderbouwing van de functionaliteit van spelen en de didactische competenties die dat ondersteunen, zijn daarom opgeven voor de komende tijd.

De functionaliteit en de begeleiding van spel zijn belangrijke onderdelen van het curriculum van pabo Groenewoud. We beschrijven eerst de ontwikkeling van de opleiding.

Organisatie van de opleiding

Sinds het schooljaar 2010-2011 heeft de pabo een nieuw curriculum, waarmee de specialisatie is geformaliseerd. Voorheen was er een periode in de opleiding waarin het jonge kind voor alle studenten centraal stond. Nu is dat anders. Er zijn twee specialisaties: een specialisatie 'jongere kind' (groep 1-4, met aandacht voor VVE) en een specialisatie 'oudere kind' (groep 5-8, met aandacht voor schoolkeuze voortgezet onderwijs).

Het curriculum bestaat uit drie onderdelen:

- Generieke onderdelen.
- Deels generieke en deels specifieke onderdelen.
- Specifieke onderdelen, waarin de student werkt aan doelen / inhouden betreffende het jongere of het oudere kind.

Het gebouw van Pabo Groenewoud

Het curriculum op hoofdlijnen

	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Jaar 1	Leraar worden A: verdiepen in het (leren van het) beroep	Expressie en communicatie	Verdiepen binnen taal	Kinderen onderzoekend laten leren
	Leraar worden B: kennis ophalen	Kennismaken met kinderen	Verdiepen binnen rekenen	Leraar worden?!
Jaar 2	Ontwikkeling van kinderen in kaart brengen	Beschouwen, geloven en vieren	Onderwijs afstemmen op ontwikkeling van kinderen	
	Taal: denken en werken vanuit leerlijnen	Rekenen: denken en werken vanuit leerlijnen	Leren door samen hardop te denken	Thematisch onderwijs ontwerpen
Jaar 3	Lesgeven aan kinderen met speciale onderwijsbehoeften		Minor	
	Wereldwijd bewegen met kinderen	Professional zijn in een groter geheel		
Jaar 4	Doorgroeien tot startbekwaamheid			

Wit is generiek, lichtgrijs is deels generiek, deels specialisatie en donkergrijs is specialisatie

Het eerste jaar richt zich op een algemene kennismaking met de gehele basisschool. De student sluit het jaar af met een meesterproef, waarin onder meer de keuze voor het jongere of oudere kind wordt onderbouwd. Vanaf het tweede semester van het tweede jaar komen vooral de specifieke inhoud van de specialisatie aan bod. In het eerste deel van het tweede jaar zitten de specialisatiestudenten voor een groot deel van de dag bij elkaar, maar in het tweede deel van het jaar komen de specialisaties in een eigen groep bij elkaar. In het derde jaar volgt een deels generiek / deels specialisatiestemester en een minorsemester, die sommige studenten in het buitenland doen. In het vierde jaar lopen studenten het hele jaar stage in hun eigen specialisatie.

In de studieloopbaanbijeenkomsten zitten de specialisten jongere en oudere kind samen. Op die momenten staat de dynamiek van de basisschool weer meer op de voorgrond en functioneert de groep steeds meer als basisschoolteam.

Thematieken die in het eerste jaar zijn behandeld komen in alle jaren weer terug. Er wordt concentrisch gewerkt.

De keuze voor het invoeren van specialisaties is mede ingegeven door de wens van het veld. Reden voor de herziening van het curriculum was dat de opleiding te weinig diepgang had, een signaal dat de opleiding zowel kreeg vanuit het veld als vanuit de opleiding zelf. Een collega verwoordde het als

volgt: “Men wilde studenten leren zwemmen in het pierenbadje.” Ook studenten gaven aan dat ze zich onvoldoende bekwaam voelden om goed onderwijs aan jonge kinderen te verzorgen. Het aantal wetenschappelijke publicaties over het belang van kwaliteit in de benadering van jongere kinderen neemt nog steeds toe.

Naast deze signalen waren er andere inhoudelijke vernieuwingswensen, zoals opbrengstgericht werken, verbetering van de opleidingsdidactiek en aandacht voor de één-zorg-benadering. Dat alles tezamen was reden om het curriculum opnieuw in te richten. Vanaf het begin van dit opleidingsjaarjaar (2011-2012) is er een nieuw programma met daarin de specialisaties. Soms lijkt dat op ‘verbouwen terwijl de verkoop doorgaat’ en het is een kwestie van steeds zoeken naar de juiste vorm. De pabo heeft een lerende cultuur.

Het positieve gevolg van de specialisatie is niet alleen dat er meer tijd is voor verdieping, maar vooral het samenwerken in een homogene groep voor het jongere kind werkt stimulerend. De studenten in de groep zitten allemaal met dezelfde vragen, dilemma’s en uitdagingen. Bovendien is het verkennen van en werken aan de doorlopende lijn, bijvoorbeeld de overgang van voorschool naar vroegschool en van groep 2 naar groep 3, natuurlijk en betekenisvol.

In het eerste jaar bereiden studenten zich voor op hun keuze. In studieloopbaanbegeleiding is dit een steeds terugkerend aspect. Vanuit de stagegroep maken de studenten uitstappen naar de onderbouw en bovenbouw met opdrachten om deze leeftijds-

groepen en hun onderwijs te verkennen. Maar er is bijvoorbeeld ook een ‘onderdompelingsdag’, waar onder andere met mensen uit het veld en oudere studenten beelden, verhalen en praktijkportretten worden getoond en ervaringen in de onder- of bovenbouw worden verteld. Daarnaast gebruikt de student een analyse-instrument om helder te krijgen waar zijn of haar voorkeur naar uitgaat.

Het maken van een bewuste keuze is belangrijk. Daarvoor is veel aandacht. Toch wordt het op dit moment nog als een probleem ervaren dat studenten niet altijd bewust kiezen voor een specialisatie, maar dat meer doen op basis van beelden die zij hebben van een bepaalde leeftijdsgroep of puur intuïtief. De student vindt bijvoorbeeld het rekenen in groep 7 en 8 zelf moeilijk en kiest daarom voor het jongere kind. Of de student denkt dat je met kleuters geen interessante gesprekken kunt voeren en kiest daarom voor het oudere kind. Het is voor studenten vaak niet duidelijk dat het werken met jongere kinderen juist vereist dat je je kennis en vaardigheden wendbaar en creatief kunt inzetten. Het risico bestaat ook nog steeds dat studenten via de mbo-route en de opleiding klassenassistent kiezen voor het jongere kind en daarmee, in hun beleving, een ‘makkelijke route’ kiezen. Het is lastig om vast te stellen of studenten de keuze maken op basis van affiniteit of op basis van de zich ontwikkelende bekwaamheid. Het is de wens van de pabo om dat keuzeproces nog beter te begeleiden.

Onderliggende visies

De pabo is geen aanhanger van een specifiek onderwijskundig concept, zoals OGO, Reggio

Emilio of EGO, maar er is wel een duidelijke, onderliggende oriëntatie op de constructivistische zienswijze. In de praktijk ligt dat dichtbij ontwikkelingsgericht werken.

De pabo vindt dat de studenten kennis moeten maken met verschillende benaderingen en dat je daar als pabo boven moet staan. Er worden in het aanbod van de specialisatie 'jongere kind' veel materialen gebruikt die verwant zijn met ontwikkelingsgericht werken. In het kleuterlokaal hangt ook de bekende doelencirkel van OGO. Maar ook in de lokalen van natuur en techniek en oriëntatie op de wereld kom je die tegen. Toch vinden de docenten van de pabo gezamenlijk dat er niet echt een keuze moet worden gemaakt voor één concept. De onderwijspraktijk op de basisschool is immers ook een mix van verschillende benaderingen die uit verschillende richtingen worden 'geleend'. Tijdens de opleiding verdiepen studenten zich dan ook in verschillende benaderingen. Het is belangrijk dat de student een eigen visie ontwikkelt én zich daarbij bewust is van de verschillen die er zijn in schoolcontexten.

Studenten werken met een digitaal portfolio. Voorheen is dit instrument gebruikt als begeleidings- en als beoordelingsinstrument. Op dit moment gebeurt dit minder intensief en ligt het accent op het presenteren middels het portfolio. Echt reflecteren op de eigen voortgang en ontwikkeling is heel belangrijk. De komende tijd zullen de verschillende manieren waarop studenten reflectievaardigheden ontwikkelen, opnieuw op elkaar worden afgestemd. Daarbij wordt ook het portfolio betrokken. Vooral in de loop van het tweede jaar, met name door de stage, geven studenten zich meer rekenschap van hun professio-

neel gedrag. Het is heel boeiend om dan met hen kritisch naar hun eigen ontwikkeling te kijken: 'In welke mate ben ik / voel ik me (al) specialist?'

Ontwikkeling van het curriculum

In de folder van pabo Groenewoud staan vijf kenmerken van de opleiding:

- Het is de persoon die ertoe doet; persoons- en beroepsvorming gaan hand in hand.
- Leren doe je zelf én samen; we zijn een lerende organisatie.
- Ruimte om te creëren: uitdagingen aangaan en jezelf laten zien worden gestimuleerd.
- Diepgang en kwaliteit: echt iets leren vraagt om intensieve leerervaringen, inhoudelijke diepgang en verbondenheid.
- Betrokken op de samenleving: regionaal, nationaal en internationaal.

Ria van Zeeland: "We hebben gekozen voor ontwikkelgroepen waar verschillende leergebieden samenwerken aan één beroepstaak. Een beroepstaak is bijvoorbeeld 'thematisch onderwijs ontwerpen'. Dat betekent dat de verschillende betrokkenen met elkaar moeten overleggen wat dat betekent voor hun vak en hoe ze kunnen bijdragen. Doelen die voor de hele beroepstaak gelden, zijn daarbij richtinggevend. Bij jongere kinderen gaat het voornamelijk om 'betekenisvolle samenhang'. De didactiek vanuit een constructivistische benadering is daarbij eigenlijk leidend. Op de pabo werken docenten ook thematisch. We verwachten dat studenten - mede doordat ze het op de pabo 'ondergaan' - dat ook in

hun stage kunnen laten zien. Als studenten bijvoorbeeld klassikale lesjes ontwikkelen met enkel rekendoelen, dan is dat reden voor een ernstig gesprek. Het laat namelijk noch samenhang noch betekenisvolheid zien. Eigenlijk worden daarmee de didactische randvoorwaarden gegeven. Dat we hierbij ook afhankelijk zijn van de stagescholen, is duidelijk. We kunnen deze uitgangspunten niet opleggen aan de basisschool.

Voor het jongere kind beginnen we in januari (2012) met een opening van een halve dag rondom spel. Dit is ook een voorbeeld van samenwerking tussen leergebieden. Alle betrokken docenten van de verschillende leergebieden hebben meegedacht over het doel van deze activiteit. Ook in de lessen die volgen op de 'speldag' besteedt iedere vakdocent hieraan aandacht. Studenten ervaren op die manier dat spel niet voorbehouden is aan Pedagogiek en Onderwijskunde maar dat spel in ieder leergebied/vak belangrijk is. Daarmee wordt tevens aangegeven dat deze samenhang ook van de studenten wordt verwacht."

Steeds wordt de koppeling gelegd tussen kennis en praktijk. Studenten zitten tijdens hun stage langere tijd in dezelfde groep, waardoor ze een beter begrip krijgen van de behoeften en de dynamiek in die groep. Door de vertrouwdeheid in de groep, ontstaat er een basis om afgestemd thematisch te kunnen werken. Daarmee ontwikkelt zich ook het vertrouwen in eigen kunnen om pedagogisch en didactisch te variëren. Aandachtspunt is dat deze werkwijze heel goed past bij groep 1 en 2, maar in de praktijk niet altijd bij de groepen 3 en 4. Groep 3 werkt soms nog wel thematisch, maar in groep 4 worden de vakken belangrijker. Kinderen hebben ook andere behoeften. De docenten van de pabo moeten hiermee

rekening houden zonder de uitgangspunten te verloochenen. Ook hier ligt een werkpunt voor de ontwikkelgroepen. De basisschool zou op een of andere manier meer gesprekspartner moeten kunnen worden.

Bijzonder in deze is de 'Inspiratiegroep jongere kind Pabo Groenewoud', die bestaat uit leerkrachten van de onderbouw, medewerkers van de peuterspeelzaal en directieleden van basisscholen uit de regio. De groep is ontstaan naar aanleiding van een inspiratiedag over het jongere kind en komt ongeveer zes keer per jaar samen. In die bijeenkomsten staat de kwaliteit van het onderwijs aan jongere kinderen centraal. Het is een intermediair tussen de praktijk en de opleiding. In deze groep worden over en weer verwachtingen en mogelijkheden uitgewisseld. Dat is belangrijk voor de leerkrachten van de scholen, maar ook voor de pabo. Beide partijen leren er veel van.

De pabo is eigenlijk voortdurend in ontwikkeling. Steeds worden er weer nieuwe onderwerpen genoemd waar samen aan gewerkt moet worden. Zo is er het onderwerp 'kwaliteit van de leeromgeving'. Ria: "We hebben een rijk ingericht lokaal, maar dat kan véél meer en door meer docenten worden gebruikt. Daar zijn we nog mee bezig. Het curriculum is in ontwikkeling, dat is intensief, maar ook leerzaam."

VVE in het curriculum

VVE wordt in het eerste jaar behandeld als één van de landelijke ontwikkelingen. De studenten moeten - zelfgekozen - artikelen lezen over verschillende ontwerpen, waaronder dit

Speelmateriaal in het kleuterlokaal

onderwerp. Het is een eerste globale verkenning. In het tweede jaar gaan de studenten verdiepen. Het accent ligt dan op de verdieping van de kennis van ontwikkelingspsychologie. Het gaat daarbij om de ontwikkeling van kinderen van 3 tot 8 jaar.

Voor de ontwikkelingspsychologie wordt gebruikgemaakt van Helma Brouwers *Kiezen voor het jonge kind* (2010). Dit is het handboek voor de studenten van de specialisatie 'jongere kind'. Daarnaast staat *Ontwikkelingspsychologie* van Feldman op de lijst. *'Het begint met kijken en luisteren'* (Jenthe Baeyens, 2011) is een - niet verplichte- bron. Bij een nadere bestudering van het curriculum vond men dat ontwikkelingspsychologie te mager is verwerkt. Er is meer nodig omdat dit de basis is. Het gaat daarbij vooral om kennis en toepassing van deze kennis.

Daarnaast moeten de studenten naar een voorschoolse voorziening (opvang of peuterspeelzaal) die samenwerkt met hun stageschool. Ze doen in feite een onderzoek naar de doorgaande lijn op de stageschool. De VVE-programma's worden op de pabo theoretisch aangeboden, maar gaan pas leven voor de studenten tijdens de stage. Door de ervaringscontext komen er dan vragen van studenten, waarmee de pabo vervolgens aan de slag gaat om verdieping aan te brengen.

Een groep van acht pabodocenten volgde in het verleden een tweedaagse training in het kader van *Vversterk*. Dat gaf veel verdieping en inspiratie, maar in de opleidingspraktijk leeft het nog niet altijd bij de medewerkers. Omdat de voorschoolse periode voor veel docenten nieuw is, is het hierbij nog belangrijker dat ze de eigen ontwikkeling volgen en zich

steeds afvragen: 'Doen we nog wat we willen doen?' Een groot pluspunt van de tweedaagse is dat *samen* wordt besproken welke kennis en vaardigheden een specialist 'jongere kind' nodig heeft.

Spelen

Ria maakt zich zorgen over een volwaardige waardering van de functie van spelen in de opleiding en in de praktijk. De afgelopen jaren is spelen in de discussies echt náást leren komen te staan. Door de opkomst van opbrengstgericht werken en de verwarring die daardoor voor groep 1 en 2 is ontstaan, lijkt het soms alsof spelen – zowel vrij spel als begeleid spel - een beetje aan de kant is geschoven. Het lijkt alsof spel niet doelgericht kan zijn. Wanneer er doelen worden benoemd, is spel vaak verengd tot 'leren in een speels jasje'.

Op deze pabo zijn docenten overtuigd van de waarde van spel voor jonge kinderen. Het is nu belangrijk dat collega's en studenten een taal ontwikkelen om te duiden wát kinderen leren door te spelen. Het is een belangrijke

competentie van onderbouwleerkrachten om te kunnen observeren en op de juiste momenten te kunnen interveniëren. Studenten leren vast te stellen en te benoemen waarom spelen op zich waarde heeft. Het is vooral van belang met studenten en opleiders beter te reflecteren op speelleersituaties. De rol van de leerkracht is in die situaties van groot belang, omdat die op een juiste manier moet stimuleren, interveniëren, voorsorteren..... Dat geldt voor de leerkracht op de basisschool, maar óók voor de docent op de pabo. Pabo-studenten moeten ‘speelse’ situaties kunnen herkennen en duiden. Ze moeten leren de condities te manipuleren en moeten weten dat ze hiermee de ontwikkeling van kinderen stimuleren. Dat betekent ook dat vakdocenten op de pabo een gemeenschappelijke ‘taal van het spelen’ zullen moeten ontwikkelen; een héél interessant werkpunt voor de toekomst!

De plaats van het jonge kind op de pabo

Al is er nu een curriculum voor de specialisatie ‘jongere kind’, volgens Ria is dit nog volop in ontwikkeling. Ook in de hoofden van de docenten van de pabo verandert het beeld van hun eigen rol. Dat kost tijd. Docenten vinden de specialisaties ‘jongere kind’ en ‘oudere kind’ belangrijk, maar willen ook graag generalist blijven. Dat speelt natuurlijk ook in basisscholen, waar men de leerkracht graag ook in een andere groep aan het werk wil kunnen zetten, bijvoorbeeld als het personeelsbeleid daartoe dwingt.

Er wordt op deze pabo dus niet echt met een organisatorisch verband (team) voor het jongere kind gewerkt. De betrokkenheid bij het curriculum voor het jongere kind wordt

gevormd door deskundigheid dwars door de leergebieden heen. De docenten vinden het belangrijk dat er over en weer klankborden beschikbaar zijn; men wil met elkaar blijven praten over de vraag hoe het onderwijs aan jongere kinderen eruit zou moeten zien. Men vraagt om reflectie en samenwerking. Dat getuigt van een lerende cultuur, een lerende organisatie.

Uitdagingen

Het curriculum is in 2011 in een nieuwe jas gestoken, dus daar liggen nog uitdagingen. “Het is nog niet af, maar dat accepteren we. Ook het keuzeproces van studenten voor de specialisaties is een uitdaging. Het is belangrijk dat zij een bewuste keuze maken en zichzelf ook daadwerkelijk zien als een professional op het gebied van het jonge kind. Dat heeft ook te maken met trots op het beroep en beroepsidentiteit. Daarnaast blijft het een uitdaging om het begrip spel te ontrafelen, te duiden en beter te beschrijven. En ook behoeft de verbreding naar de voorschoolse periode aandacht. Er is nog genoeg te doen en jonge kinderen zijn dat dubbel en dwars waard!”